

Vad är typiskt svenskt — och vem bestämmer det?

Berättelse

Ett uttryck vi använder hela tiden

I Sverige hör man ofta orden “typiskt svenskt”. Folk använder uttrycket om nästan vad som helst: om hur man köar, om hur man hälsar, om mat, om vädret eller om hur man firar högtider. Det låter som om alla vet precis vad det betyder. Men om man tänker efter blir det genast svårare. Vem har egentligen bestämt vad som är typiskt svenskt — och stämmer det verkligen för alla som bor i landet? Det här är en fråga som forskare har funderat mycket på.

Vad säger forskarna?

“Typiskt svenskt” är ett vardagligt uttryck, inte ett vetenskapligt begrepp. Forskare som studerar människors vardagsliv och kultur kallas etnologer. Många etnologer menar att generella egenskaper för ett helt folk ofta är förenklingar. Att säga att miljontals olika människor skulle dela samma egenskaper blir helt enkelt för enkelt.

Tanken att alla i ett land delar samma egenskaper kallas ibland för en nationalkaraktär. Den idén är inte ny. Den växte fram i Europa under 1800-talet och hängde då ihop med nationalism och romantik. Det är värt att komma ihåg, för det visar att idén har en historia. Den är inte ett bevisat faktum, utan ett sätt att tänka som uppstod i en viss tid.

En forskare som studerade “svensk mentalitet”

En känd svensk forskare var etnologen Åke Daun (1936–2017). Han var professor och skrev 1989 boken “Svensk mentalitet”. I boken diskuterar han olika drag som ofta beskrivs som svenska. Men Daun var noga med en sak: han sa att det handlar om jämförelser och tendenser, inte om att alla människor är likadana. En tendens betyder att något lutar åt ett visst håll oftare — men inte alltid och inte hos alla.

Det är också viktigt att veta att Dauns slutsatser är omtvistade. Det betyder att forskare är oeniga om dem. Hans idéer har både använts och kritiserats. Därför är det klokt att skriva “forskare menar” eller “det är omtvistat”, och aldrig “svenskar är”. Skillnaden kan låta liten, men den är viktig, för den ena meningen är ett påstående om alla, medan den andra bara berättar vad forskningen säger.

Det “typiska” förändras hela tiden

Tre andra etnologer — Billy Ehn, Jonas Frykman och Orvar Löfgren — skrev 1993 boken “Försvenskningen av Sverige”. De visade något viktigt: det som räknas som “typiskt svenskt” byter hela tiden form mellan olika tidsperioder. Med andra ord förändras det. Det som kändes svenskt för hundra år sedan är kanske inte alls det som känns svenskt i dag. Identiteten i ett land står inte still, utan rör sig och ändras med tiden.

Dessutom beror svaret på vem man jämför med. Ett och samma beteende kan kännas typiskt svenskt i en jämförelse, men i en annan jämförelse är det helt vanligt. Två exempel som ofta nämns är

lagom och jantelagen. Men båda är delvis myter. Ordet lagom finns även i norskan, så det är inte unikt för Sverige. Och jantelagen är ingen riktig lag, utan tio påhittade regler ur en roman som den dansk-norske författaren Aksel Sandemose skrev 1933. Reglerna handlar om hela Norden, inte bara om Sverige.

Ett land med många olika människor

Till sist är det viktigt att komma ihåg att Sverige är ett mångfaldigt land. Enligt SCB, Statistiska centralbyrån, var ungefär 21 procent av befolkningen född utomlands i slutet av 2024. Siffran ändras varje år, men den visar tydligt en sak: det finns inte bara ett enda sätt att vara svensk. Människor i Sverige har olika bakgrund, olika vanor och olika åsikter. Den som vill veta hur det faktiskt ser ut i landet gör därför klokt i att titta på fakta och statistik från myndigheter som SCB, i stället för att generalisera. "Typiskt svenskt" kan vara ett roligt uttryck att prata om — men det är inte samma sak som en sanning om alla.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
vardaglig	som hör till den vanliga dagen; inte fin eller speciell
begrepp	ett ord eller en idé med en bestämd betydelse
etnolog	forskare som studerar människors vardagsliv och kultur
generell	allmän; som ska gälla för alla
förenkling	när man gör något för enkelt och tappar viktiga detaljer
nationalkaraktär	idén att alla i ett land delar samma egenskaper
romantik	en idériktning på 1800-talet som lyfte fram känsla och folk
tendens	en riktning som något ofta lutar åt, men inte alltid
omtvistad	som många är oeniga om
myt	en historia som många tror på men som inte är helt sann
identitet	det som gör en person eller grupp till just den de är
mångfaldig	som rymmer många olika sorter eller människor
generalisera	dra en allmän slutsats om alla utifrån några få

Läsförståelsefrågor

1. Vad menar texten med uttrycket “typiskt svenskt”?
 1. Det är ett vetenskapligt begrepp som forskarna har bevisat.
 2. Det är ett vardagligt uttryck, inte ett vetenskapligt begrepp.
 3. Det är en lag som alla i Sverige måste följa.
2. Vad menar många etnologer om generella egenskaper för ett helt folk?
 1. Att de alltid stämmer för alla.
 2. Att de ofta är förenklingar.
 3. Att de bara gäller barn.
3. Vad betonade Åke Daun i boken “Svensk mentalitet”?
 1. Att alla svenskar är precis likadana.
 2. Att det handlar om jämförelser och tendenser, inte om att alla är likadana.
 3. Att man inte får studera kultur.
4. Vad betyder det att Dauns slutsatser är “omtvistade”?
 1. Att alla forskare är helt överens om dem.
 2. Att forskare är oeniga om dem.
 3. Att de är bevisade en gång för alla.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Idén om en nationalkaraktär växte fram i Europa under 1800-talet.
 2. Ordet lagom finns bara i Sverige.
 3. Det “typiskt svenska” byter form mellan olika tidsperioder.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Jantelagen är en riktig svensk lag.
 2. Enligt SCB var ungefär 21 procent av befolkningen född utomlands i slutet av 2024.
 3. Åke Daun var den populäraste forskaren i Sverige.
7. Förklara med egna ord varför det är skillnad på att säga “forskare menar” och “svenskar är”.
8. Texten säger att jantelagen och lagom är “delvis myter”. Förklara vad som menas med det, med stöd i texten.
9. Varför kan samma beteende kännas typiskt svenskt i en jämförelse men helt vanligt i en annan?
Svara med egna ord.
10. Texten skriver att idén om nationalkaraktär “har en historia”. Varför är det viktigt att veta det, tror du?

11. Varför är det bättre att titta på statistik från SCB än att säga “alla svenskar är...”? Svara med stöd i texten.
12. Texten använder ord som “omtvistad”, “delvis myter” och “ungefär 21 procent”. Vad vill texten visa med ett sådant försiktigt språk, och varför är det klokt att skriva så?

Diskussionsfrågor

- Vad brukar man säga är “typiskt” för det land du kommer ifrån? Stämmer det för alla som bor där, eller är det en förenkling?
- Texten säger att det “typiskt svenska” förändras med tiden. Kan du komma på något som har ändrats i ditt eget land över tid?
- Varför tror du att människor ändå gärna pratar om vad som är “typiskt” för ett land, fast forskare säger att det är en förenkling?
- Hur kan man tänka källkritiskt när man hör ett påstående om att “alla i ett land är på ett visst sätt”? Vilka frågor kan man ställa?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om ett uttryck som folk använder om ditt land, till exempel “typiskt för oss är...”. Förklara vad man menar, ge ett exempel och skriv om du tycker att det stämmer för alla eller om det är en förenkling.